Doğumunun 100. Yılında

TARIK BUĞRA

İtaatsiz Bir Taşralının Entelektüel Portresi

-BİYOGRAFİ-

Mehmet Tekin

ÖTÜKEN

PROF. DR. MEHMET TEKİN. 1955 yılında Kırıkhan/Hatay'da doğdu. Yüksek öğrenimine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nde başladı. Öğrenimini sürdürürken, Ötüken Yayınevi'nde 'düzeltmen' olarak çalıştı; 2 yıl Cemil Meriç'in sekreterliğini yaptı. Adı geçen bölümden 1976 yılında mezun oldu. Edebiyat öğretmenliğini sürdürürken, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde başladığı 'Doktora' öğrenimini, Prof. Dr. Orhan Okay'ın danışmanlığında hazırladığı *Peyami Safa'nın Romanlarının Yapı ve Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi* konulu tezle 1986 yılında tamamladı. Daha önce Arş. Görevlisi olarak atandığı atandığı (1985) Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 'Yardımcı Doçent' (1987); *Namık Kemal'in Aile ve Eğitim Anlayışı* başlıklı çalışma ile 'Doçent' (1992), *Romancı Yönüyle Orhan Pamuk ve Yeni Hayat* konulu çalışma ile 'Profesör' (1998) oldu. Temmuz 2009'da atandığı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi *Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı*'nda 3 yıl çalıştı. Ocak 2012 tarihinde emekliye ayrıldı. Bir yıl süren emekliliğin ardından, Ocak 2013'te İstanbul Üniversitesi Edebiyatı Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne atandı. Halen bu bölümde görevini sürdürmektedir. Yazılarını; sırasıyla *Kalem, Hisar, Kardaş Edebiyatlar, Konevî, Milli Kültür, Boğaziçi, Türk Yurdu, Tarih ve Toplum, Toplumsal Tarih, Kültür Dünyası, Metafor, Türk Edebiyatı, Erdem, Kitaplık, Dergâh* ile çeşitli akademik dergilerde yayımladı. *Romancı Yönüyle Peyami Safa, Romancı Yönüyle Orhan Pamuk ve Yeni Hayat, Peyami Safa ile Söyleşiler, Cemil Meriç ile Söyleşiler, Tarık Buğra ile Söyleşiler, Roman Sanatı I, Tarık Buğra* (E. Burcu Yılmaz ile) başlıklı çalışmaları hazırladı.

Bu kitabı;
Şelale'ye,
Ömer Bilge'ye,
Didem'e,
Orhan Ertuğrul'a
adamak isterim. Çünkü; kitabın,
uzun ve yorucu geçen hazırlık sürecinde,
onların 'aile boyu' sabrı, feragat ve fedakârlığı,
benim için gayret, güven ve umut kaynağı oldu.
O yüzden hakediyorlar...

Kısaltmalar

C	*Cumhuriyet*
H	*Hürriyet*
M	*Milliyet*
N	*Nokta*
NH	*Nasrettin Hoca*
T	*Tercüman*
TR	*Türkiye*
TS	*Türkiye Spor*
U	*Ulus*
V	*Varlık*
VT	*Vatan*
Y	*Yenilik*
YDBŞY	*Yarın Diye Bir Şey Yoktur*
YG	*Yeni Gün*
Yİ	*Yeni İstanbul*
YL	*Yol*
YS	*Yeni Sabah*
Z	*Zaman*

İÇİNDEKİLER

Önsöz 15

Giriş 27

BİRİNCİ BÖLÜM
İtaatsiz Bir Taşralının Ön Portresi (1918-1994)

Her Hayat Bir Hikâyedir 37
Taşradan Gelmek 46
Akşehir: Kasabaların Efendisi... 51
Bir Türkmen Çocuğu: Süleyman Tarık 66
Evin İmkânları 72
Evin Sahipleri 74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İnkılâp Yıllarının Gölgesinde
(1925 – 1936)

Mektep Yılları 89
Mehmet Nazım Beylerin Dramı 100
Göç Zamanı 113
Yazar Olacak Çocuk 117
Babanın Camlı Kitaplığı 127
Nam-ı Diğer Rıfkı Hoca 132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Üniversitede
Fakülteler Okumak
(1936-1950)

Üniversite Serüveni 149
Pınarbaşı: Hicretle Gelen Huzur 161
Askerlik Yılları 167
Askerlik Sonrası 172
Yeniden Üniversite 174
Türkoloji'den Geçerken... 179
Sivil Akademya: KÜLLÜK 184

"Oğlumuz" ya da Sabrın Acı Meyvası... 198
Yarışmayla Gelen Şöhret 210
İlk Kitap: Oğlumuz 214
Biraz Kül Biraz Duman 217
Ve Perde!.. 221
Tuhaf Bir Yarışma 224
"Oğlumuz" Büyürken... 233
Sanat Sabır İşidir 239
"Oğlumuz" Hikâyesinden Oğlumuz Kitabına 241
Yarın Diye Bir Şey 244
Elde Var Hikâye!.. 250
Üniversiteden Kopuş 254

BEŞİNCİ BÖLÜM

Demokrasi Çağında Gazeteci Olmak (1948-1993)

Tarık Buğra'nın Babıâli Serüveni 281
Nasrettin Hoca: Taşrada Muhalif Olmak 288
Milliyet: Köşeli Yazılar 310
Yeni Gün: Ankara'da İstanbullu Bir Gazete 340
Vatan: Hep Aynı Hikâye 350
Tercüman (I): Peyami Safa'yla İhtilal'e Doğru... 353
Yeni İstanbul (I) : Mavi Yolculuk 356
Ve *Türkiye Spor*... 365
Serde Spor Muhabirliği de Varmış 371
Tarık Buğra Moskova'dan Bildiriyor!.. 373
Yeni İstanbul (Iı) : Krizantem Ve Kılıç 384
Yol: Ülke Ve Ülkü Zamanı 405
Yol Sonrasında Zor Zamanlar 434
Tercüman (Iı): Yazıyorum Öyleyse Varım 444
12 Mart Muhtırası'na Doğru... 460
12 Mart Muhtırası'ndan 12 Eylül 1980 Darbesi'ne 490
Gazetecilikten Gelen/Kalan... 505
Türkiye: Yaşananları Yazmak... 520
Türk-İslam Sentezi Vasfında 526
Babıâli'nin Delikanlısı... 551
Babıâli'de 45 Yıl... Dile Kolay Tabii. 556

ALTINCI BÖLÜM

Ev Ve Evlilikler (1950-1994)

Ev ve Evlilikler 567

YEDİNCİ BÖLÜM

Sanatçının Ölümü (1994)

İşte Geldik Gidiyoruz... 617
Sözün sonu 639

EK BÖLÜM

"Kekik Kokusu" 643
"Bekâr" 647
"Oğlumuz" 651
Yusuf Ziya Ortaç'ın Mektubu 654
Turgut Evren'le Yapılan Sözleşme 655
Metin Toker'in Mektubu 656
Askerlik Belgesi 657
Zeytin Dalı 658
Tarık Buğra'nın Bir Şiiri 659
Tarık Buğra'nın Heykeli 660

Kaynakça 661
Dizin 677

ÖNSÖZ

"İtaatsiz bir taşralı…"

Evet, anlamı itibariyle hafif tertip olumsuzluk edası taşısa da, Tarık Buğra için bu tanımı hiç tereddüt etmeden kullandım. Tereddüt etmedim; çünkü Buğra, mizaç ve felsefe itibariyle itaatsizliğe yatkın biridir. Sonra -ve asıl- onun beşeri duruşunu, demokrat kişiliğini, felsefesini belirleyen bir etikettir bu: peşin hüküm ya da kabullerle değil, hayat yolunda atılan 'rağmen' zarlarıyla edinilmiş bir etiket...

İşin anlamına, içeriğine gelince... O ciheti bir soruyla yoklamak yararlı olacaktır kuşkusuz:

Peki niçin, hangi anlamda ve nasıl bir itaatsizlik?

Zihinlerde yer alan basit, itici, küçültücü anlamda değil; âsilik, serkeşlik, ayak direme, direnme, iş olsun kabilinden inat da değil; kafa bağımsızlığıyla kişilikli olmayı önemseyip önde, üstte tutan 'entelektüel' anlamda bir itaatsizlik... Buğra, özü ve hedefi bu şekilde belirlenmiş bir itaatsizliğin sahiplenicisi, savunucusudur. Öyle olduğu içindir ki itaatsizlik; bir tavrın, bir felsefenin etiketidir ve bu etiket, olumsuzluk esintisine rağmen onun vazgeçilmezidir. Ancak Buğra'nın bu sıfata yüklediği anlamı, bu etiketle vermek istediği mesajı, nihayet bu etiketi neden toplumsal bir zırh gibi kullandığını iyi okumak, iyi anlamak ve insafı elden bırakmadan iyi yorumlamak lâzım. Zira tesadüfen benimsemenin ötesinde, bilinçli bir tercihle, ısrar ve inatla sahiplenilmiş bir kisvedir bu. Böyle bir kisveyi sahiplenip benimsemenin hiç kuşkusuz bir nedeni, bir geçmişi, dolayısıyla bir hikâyesi olmalıdır, değil mi? Öyleyse, ilk fasılda bu hikâyeye bakmak, oradan hareketle işin adını koymak gerek:

Buğra, her şeyden evvel itaatsiz olmak için 'itaatsiz' davranan biri değildir. Çünkü itaatsizlik; onun hayat karşısında benimsediği bir duruş tarzı, hayatını yönlendiren bir felsefe, onuru korumak için sığınılan izzetinefis kalesidir. O yüzden önemli ve önceliklidir.

Buğra'nın, kafa bağımsızlığını savunan bir yazar olma yolunda verdiği mücadelenin gerisinde yatan maksadı, yine bu duruşta, bu kabul ve bu felsefede aramak gerek. Onun itaatsizliği gücünü, bir anlamda "İtaatsizim; öyleyse varım!" esprisinden almaktadır: Dolayısıyla Buğra; çıkardan, gelgeç şöhretten, gündelik beklentilerden arınmış itaatsizliği, varoluşunun vazgeçilmez felsefesi, her şart ve kayıt altında bırakılamaz kişilik ve kimlik ilkesi olarak görmektedir. Öyle olduğu içindir ki, bugün zihinlerde yer edinmiş olan 'sanatçı Tarık Buğra'nın, hayatın meşakkatli yollarında 'haraba kul olmadan' yürümeyi ilke edinmiş 'vatandaş Tarık Buğra'nın armağanı olduğunu belirtelim. O yüzden 'itaatsizlik' denen şey, alelâde bir vasıf değil; yol açıcı, itibar ve şöhret getirici bir etikettir ve gereklidir. Meğerki sanattan, yazmaktan, yazarlıktan, entelektüel çabadan bahsediyoruz, öyleyse böyle bir etikete ihtiyaç vardır: En azından Buğra için bu böyle...

Değeri kabul ve tasdik edilmiş her büyük sanatçıda, gözardı edilmemesi gereken 'entelektüel' bir yanın, bir duruş ve entelektüel bir birikimin varlığı bahis konusu edilir. Yine, 'entelektüel' vasfı taşıyan sanatçıların hemen çoğunun, iflah olmaz birer 'muhalif' olduklarına da dikkat çekilir. Öyle oldukları için de 'itaat etmek', onların akıl kârı ve kabulü olamaz; olmamalıdır da. Olması halinde entelektüel konumunun sorgulanması gündeme gelir; gelmiştir de. Tarih bunun misalleriyle dolu.

Onların değer ve itibarı, biraz da bu 'muhalif' duruşlarından, tez ve sentezleri sorgulayan 'antitez' temelli görüşleriyle felsefî kabullerinden gelir. Sanat, kültür, edebiyat, ilim dünyasında isim ve nam yapmış olanlarda, muhalif duruş, keskin ya da ılımlı bir itaatsizlik dozu öteden beri var olagelmiştir. O dozdur ki Sokrat ile Nesimi'yi, Bedrettin ile Nietzsche'yi aynı çizgide birleştirebilmiştir: Onlar, yüklendikleri itaatsizlik mirasıyla yerleşik 'paradigma'yı sarsmak istemişler ve bunda da, er ya da geç başarılı olmuşlardır. Tarihte iz bırakmış entelektüellerin damarlarında dolaşan, aksi yönde hangi gerekçeler ileri sürülürse sürülsün, bu itaatsizler neslinin her dem tazelenen kanı olmalıdır. Bu yüzdendir ki onlar, ebedi birer yol açıcıdırlar; öyle oldukları için de zihinsel evrenin galaksisinde birer yıldız gibi parlayıp dururlar; ölümsüzdürler.

Çerçevelemeye çalıştığımız pencereden baktığımızda, Buğra'nın, sanat yolunda -ve sanat uğruna- katlandığı zorluklar sürecinde başına buyrukluğu, kendi kabulüyle kafa bağımsızlığını ilke edinmiş biri olduğunu görürüz. Onun adına önemsenilmesi gereken bir etikettir bu ve bu etiketin hangi anlamları içerdiği konusu, ilerleyen sayfalarda çizip somutlaştırmaya çalışacağımız 'Tarık Buğra' portresiyle büyük ölçüde berraklık kazanacaktır.

* * *

"Kitabın Hikâyesi" başlığını taşıyan satırlarda anlatıldığı üzere bu kitap, bir vaatten doğdu. Uzun yıllar öncesinden beri var olan bir tasarıyı zarflayıp asıl sahibine karşı dillendirilen bir vaatti bu. Verilen sözün yerine getirilmesi konusunda, geç kaldığım -hatta çok geç kaldığım- doğrudur. Geç kalışın bir izahı yok değil, var: Gazete, dergi çalışmalarının zaman alıcı, yoğun ve yorucu olduğunu hatırlatmaya gerek var mı, bilmem. Bu bağlamda Buğra'nın, hayli uzun bir zaman dilimini kapsayan ve yoğun yazılarla şekillenen gazeteciliğini, Türkiye'nin sosyo/politik zemininde ele alıp anlatmanın, hayli zaman alıcı, yorucu olduğunu belirtmek isterim. Her şeye rağmen Tarık Buğra için 'maişet' kapısı olan gazetelerde yer alan -ve büyük yekûn tutan- yazıları dikkate almadan neyi, nerede, nasıl anlatacaksınız? Gazete yazıları, hem Buğra'nın kimliğini, kişiliğini aydınlatmak hem de onun gazetecilik yıllarında hızlı bir dönüşüm sürecine giren Türkiye'nin serüvenine ayna tutmak bakımından önemliydi. Ayrıca gazetelerde yer alan haber/yorum/eleştiri nitelikli yazılar, Tarık Buğra ile birlikte Türkiye'nin sosyo/politik portresini eskizlemek için gerekliydi ve bu anlamda önemliydi. Yine bu süreci (1950-1990) okur zihninde somutlaştırmak için gazetelerden derlediğim görselleri kullandım. Görsellerin belli gazetelerden derlenmesi, onların Tarık Buğra'nın yazılarını yayımladığı gazeteler olmasından dolayıdır. Arada farklı gazetelerden de destek aldığımı da belirteyim. Bu tasarrufla, hem Buğra'nın hâlihazırda mensubu bulunduğu gazeteye göndermede bulunmak hem de o görseller aracılığıyla toplumun içinden geçtiği sürece -karınca kararınca- ayna tutmak istedim.

İşin bir yönü böyle. Diğer yönde borçlanmak var. Yazma süreci, özünde bireysel olarak yaşanan bir süreç. Oturur yazarsınız; bu işin teknik yanı. Bir de işin özü var. Bu öz, bir mayanın marifetiyle kotarıl-

mış bir terkiptir. Bu terkipte kimlerin emeği, nasıl ve hangi ölçüde yer almıştır; bilemezsiniz. Okumalarla edindiğiniz, bir yönüyle anonimleşmiş diğer yönüyle sahibi belli olan bu kültür çalışmanıza sızar; sızmakla kalmaz ona güç katar. Her çalışma gibi benim çalışmam da bundan nasiplenmiştir. Çalışmayı hazırlarken nasibine düşen hissenin sahiplerini belirlemek öyle kolay bir iş değil. Alıntıladıklarım belli; ya alıntılan(a) mamış olanlar?!. Orası meçhul. Söz gelimi, öteden beri sevdiğim biyografi okumalarında kimlere borçlandım; kimlerin hangi görüşleri, bakış açıları, yol yöntem uyarıları yolumu aydınlattı? Bilemem. Bildiğim şu ki, çalışmayı borçlanarak vücuda getirdi (aksi de mümkün değildi zaten). İşin borç listesinde yerli, evrensel biyografi yazarları var; çevirmenler var; yayınevleri var... Ad/san belirtip işi sınırlamadan hepsine teşekkür ederim. Onlara çok şey borçlu olduğumu ifade etmek isterim.

Borcun, borçlanmanın bir adım sonrası da var tabii.

Yazma sürecinde Buğra'nın değerli eşi Hatice Bilen Buğra'nın belge, bilgi desteği, benim için çok önemliydi. Onun, Tarık Buğra'yı yakından tanıyan biri olarak verdiği bilgilerin, çalışmaya zenginlik ve derinlik kattığını, belirtmek isterim (Onun, ben ve okurlar için hayli anlamlı olan ve estirdiği lirik esintiyle sadece 5 ve 6. bölümleri değil, kitabın bütün bölümlerini bezeyen zarif desteği için teşekkür yeter mi, bilemem).

İşin; belge, bilgi ve birikim yanı böyle bir seyir izledi. Bunun yanında bir de yazma, anlatma sorunu var. O da zorlayıcı ve zaman alıcı oldu benim için. Çünkü 'Tarık Buğra' portresini, elimden geldiğince Türkiye'nin sosyo/politik portesiyle birlikte vermek istedim. En azından bu aşamada, Buğra'nın beşeri yönünü; mizacını, felsefesini, zihinsel yapısını, hedeflerini, entelektüel çabasını anlatmak istedim. İşin günden güne genişleyen hacmi, sanatsal yanı ikinci plana itti: Yani bu aşamada önceliğim Buğra'nın 'entelektüel portre'si üzerinde yoğunlaştı; 'sanatçı portresi' ise işin sonrasına kaldı. Evet, bütün bunların zaman aldığını ifade edeyim. Olsun; önemli olan işin sonuca bağlanması, vaadin yerine getirilmesidir.

Eh, verilen söz yerine geldiğine göre, mutlu olmam lâzım değil mi? Evet, şeksiz/şüphesiz mutluyum!.. Geç, güç olması bu mutluluğu gölgelemez; gölgelememelidir de. Sonra bana destek veren Buğra dostlarının da mutlu olacağını düşünüyorum.

Bana zaman zaman bilgi ve moral desteği veren merhum hocam Prof. Dr. Orhan Okay'ı anmadan geçemem.[1] Yaptığım ve yapacağım çalışmalarda, onun felsefesinden izlerin yer aldığını ve bunun, benim için zenginlik olduğunu hep kabul ederim. Orhan Okay ile Hatice Bilen Buğra'nın yanı sıra teşekkür etmeden geçemeyeceğim isimler var:

Başta fotoğraf desteği için Beşir Ayvazoğlu'na; Milli Kütüphane'den gerekli belgeleri gönderen (Lisans'tan) öğrencilerim Hatice Yıldız ile Yılmaz Ünsal'a; Akşehir ziyaretlerimde, bana yol arkadaşı olup Akşehir'le ilgili bilgilendirmelerde bulunan Tarıman Cenikoğlu'na, Tarık Buğra'nın, Akşehir'de ikamet eden dayızadesinin torunu muhterem Nevzat Yavuzcan'a, Elazığ fotoğrafları için (Lise'den) öğrencim Ömer Öner'e, yine Elazığ'da yayımlanan *Külliye* dergisinden Nazım Payam ile Hacer Çalışkan'a; görsel destekleri için İskenderun Belediyesi ile Pınarbaşı Belediyesi mensuplarına; mütevazı desteğiyle Kader Süslü'ye; yayın öncesi kitabın 'tashih' işlerine zaman ayıran (Lisans ve Yüksek Lisans'tan) öğrencim İbrahim Alan'a; gazete/dergi araştırmalarımın vazgeçilmez mekânı Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin sabır ve gayreti ilke edinmiş -çok değerli, hizmet ehli- çalışanlarına; kütüphane çalışmalarım sürecinde aynı havayı teneffüs ettiğim, çalışma enerjisiyle bana moral kaynağı olan aziz dost Rifat N. Bali'ye; kitabın dizgi, düzenleme ve yayınını üstlenen Ötüken Neşriyat'ın değerli mensuplarına... kısacası, bu kitabın yazılış sürecinde -hatta hayat boyu- yol ve yönümü belirlememe yardımcı olan fikir ve sanat ehline, adını andığım ya da -ola ki- unuttuğum herkese tek tek teşekkür ederim.

[1] Uzun hazırlık sürecinde bazı konuları kendisine danıştığım değerli hocamın, çalışmanın basılı halini görmesini tabii ki çok isterdim. Lâkin olmadı; ömrü vefa etmedi. İkili için kısa bir not: Aradaki yaş farkına rağmen, Tarık Buğra ile Orhan Okay'ın yolları, Türkoloji Bölümü'nde çakışır; Buğra, bitirilmeden terkedilen 3. fakültede son sınıfta iken Okay, birinci sınıftadır. Yıldızı henüz parlamaya başlayan Buğra ile Okay birbirlerini pek tanımazlar. Ancak bir gün bir şekilde tanışırlar. İşte bu tanıma/tanışma faslını hikâye eden ve kitaba âdeta gül muştusu gibi dökülen cümlelerin, bugün benim için paha biçilmez değerde olduğunu ifade etmek isterim. Bu vesileyle; ebedi âlemde, hiç bitmeyen sükun içinde 'ebedi' hayatlarını yaşayan bu iki güzel insanı rahmetle, saygıyla anmak isterim.

Kitabın Hikâyesi

Önsöz'le kapıyı aralayıp Giriş kısmına meyletmeden önce, bu kitabın, bir iddiadan ya da bir iddiayı ispat endişesinden doğmadığını belirtmek isterim. İşin başlangıcında niyet ve beklenti, içinde romantik bir esintiyi de barındıran sadelikteydi ve sadece sözle çerçevelenmiş bir vaatten ibaretti. O vaadi gerçeğe dönüştürecek olansa, "meğerki söz verildi, öyleyse yerine getirilmelidir!.." ilkesiydi. Aksine ne mizacım ne de felsefem elverirdi. Bağlayıcı olan buydu benim için ve önemliydi. Kime ve ne için? Tek kelime ile Buğra için... Evet bu kitap, hiç hesapta olmayan bir vakitte Tarık Buğra'ya verilmiş bir sözden, bir vaatten doğdu. Vaat gerçekleştiğine göre bu vaadin bir nedeni, daha doğrusu bir hikâyesi olmalı, değil mi? Evet vardır ve kısaca şöyledir:

Yıl 1992… Ankara'da TDK'nın düzenlediği Yeni Türk Edebiyatı Kongresi'ndeyiz. Kongreye, dinleyici olarak katılmıştım. O güne kadar kongrelere gidip katılanların sunumlarını dinlemek gibi bir alışkanlığım pek olmamıştı. Ancak, çok da övülesi olmayan bu alışkanlığımı kırıp bahse konu olan kongreye bile/isteye gitmiştim. Meğer sefer bahaneymiş; serde ve kısmette, öteden beri merak edegeldiğim Tarık Buğra ile karşılaşmak, tanışıp konuşmak varmış.

Tabloyu dün gibi hatırlarım:

Kongrenin 'mola' fasıllarında ilgi odağı olan ve hemen herkese yakınlık gösteren Tarık Buğra'yı görünce, bir fırsatını kollayıp kendisiyle kısa -meraklıların kuşatması nedeniyle maalesef 'kısacık'- bir sohbet imkânı buldum. Vakti zamanında Peyami Safa'nın romanları üzerine 'Doktora' tezimi hazırlarken (1980-1986), Peyami Safa-Tarık Buğra dostluğu dikkatimi çekmişti. Bu yakınlığı, ola ki bir gün karşılaşır sorarım düşüncesiyle bir kenara not etmiştim. Sonra okuyup beğendiğim -hatta Milli Mücadele'ye getirdiği farklı yorumla takdir ettiğim- *Küçük Ağa* romanı var; ardından romanın, Yücel Çakmaklı'nın marifetiyle ve Fikret Hakan, Ahmet Mekin, Erol Taş gibi usta sanatçıların katkısıyla filme alınıp dizi hâlinde yayımlanışı var. Hakkını teslim etmem gerekir ki dizi, romana ve romancıya olan hayranlığımı bir kez daha tazelemiş ve bende, Tarık Buğra'ya karşı tuhaf bir borçluluk duygusunu filizlendirmişti. Yine bu duygunun etkisiyle olmalı, Tarık Buğra hakkında -romanları merkeze alan- bir çalışma yapmayı tasarlamıştım: Öteden beri Buğra'da, çıkar ve şöhret kaygısından arınmış bir gayretle sanata, sanat

aracılığıyla kültüre, nihayet kültürün ve sanatın asıl sahibi millete hizmet edişin örneğini buluyordum. Sanat ve kültür yolunda böyle bir hizmeti hayata taşıyan bir kalemin takdir edilmesi gerekmez miydi? Tuhaf bir psikolojiyle sorunun muhatabı olarak kendimi görüyor ve ona yakın durmak istiyordum: Evet, tuhaf ve izahı kolay olmayan bu duygu, daha doğrusu duygusallık esintisiyle, Milli Mücadele olgusuna, Anadolu'yu ve Anadolu insanını merkeze alarak farklı bir pencereden bakan, getirdiği özgün bakış açısına rağmen yer yer acımasızca eleştirilen, hatta birtakım ideolojik ezberleri bozulanlarca linç edilmek istenen, arada küçümsenip horlanan Tarık Buğra'ya karşı kendimi borçlu hissediyordum. Ona dönük duygusallığımda, mizacımla birlikte yaşadıklarımın da bir dahli, etkisi olduğuna inanırım: Çünkü ben de Buğra gibi taşradan gelmiş ve üniversite sürecinde İstanbul'da (onun gibi aynı şehirde, aynı üniversitenin aynı fakültesinin aynı bölümünde ve -üç aşağı beş yukarı- benzer imkânlarla) tutunmaya, başarılı olmaya çalışmış biriydim. Hâl böyle olunca, arada kendiliğinden ve tek taraflı bir dostluk doğmuş,[2] bu dostluk da beraberinde -romantizmden nasiplenen- bir yakınlık ve borçluluk duygusunu getirmişti.

Garip bir yakınlaşma hali ve bu halin getirisi olan tuhaf bir borçluluk duygusu: *Küçük Ağa* gibi hayli nitelikli, Milli Mücadele bağlamında hayli önemli bir romana imza atan bu değerli yazara, bu güzel insana karşı borcumu bir şekilde ödemem lâzımdı. Evet o, öncelikle nitelikli bir sanatçı olduğu için, sonrasında -sanat vasıtasıyla- bu toprağın kültürü-

[2] Doğrusunu söylemek gerekirse, bu tek taraflı dostluğun geçmişi epeyi eskilere, 70'li yılların ortasına kadar gider. Ben, bir yandan Türkoloji'ye devam eder ve bir yandan da Ötüken Yayınevi'nde 'musahhih' olarak çalışırken, Tarık Buğra, belli günlerde dostlarıyla (söz gelimi Erol Güngör, Niyazi Özdemir, Galip Erdem'le) buluşup sohbet etmek üzere gelirdi. Tabii taşradan gelmiş ve -öğrencilikten dolayı- sadece tashih işleriyle meşgul olan biri olarak misafirlere 'Hoş geldiniz' demenin ötesinde bir yakınlığım olmadı. Onlar kendi dünyalarında, ben kendi dünyamda idim. Araya öğretmenlik, ardından akademik çalışmalar girince kısmi tanışıklık giderek unutulmuşluğa mahkum oldu. Tarık Buğra ile tekrar karşılaşmamız, bahse konu olan kongrede (1992), hakeza Erol Güngör ile yeniden karşılaşmamız (1983) yılının Şubatında gerçekleşti. Onlar -maalesef- geç bulup çabuk kaybettiğim dostlarım, ağabeylerim oldu: Akademik hayata adım atışımda payı bulunan Erol Güngör'ün erken kaybı (Nisan 1983), benim için telafisi hayli zor sorunların başlangıcı oldu diyebilirim. Hikâyesi uzun bir bahistir bu ve yeri de burası değildir. Kısacası Göngür gibi Buğra da benim için erken kayıptı. Bu erken kayıpla, bu kitabın hazırlanış sürecinde pekişecek -muhtemel- dostluğumuzun hazzından nasipsiz kaldığımı ifade edeyim ve her ikisine de ebedi âlemlerinde rahmetler dileyeyim.

ne, bu toprağın insanına hizmet ettiği için bunu hak ediyordu. En azından benim için böyleydi. Tek başına *Küçük Ağa* romanı bile, Buğra'nın bu yöndeki hakkını teslim ve değerini tescile yetmelidir derim. Benim 'romantik' esintiyle gündeme gelen bu kişisel takdirim, aslında malûmu ilâmdan öteye giden bir şey değildi... Öyle ya; Buğra zaten değeri tescil, kalitesi kabul edilmiş ünlü biriydi. Olsun... Kültürel ve sanatsal anlamda kendimi borçlu hissettiğim bu insana borcumu ödemek istedim.

Peki ne zaman, nasıl ve hangi çalışmayla?

İşte, yıllar yılı içimde taşıdığım bu duygunun verdiği cesaretle bahse konu olan kongrenin mola vakitlerine rastlayan sohbet faslında ilk kez karşılaşınca; "Tarık Ağabey, bir gün sizinle ilgili bir çalışma yapacağım. Özellikle hayli nitelikli olan *Küçük Ağa* romanınızı merkeze alan bir çalışma!.." dedim. Bu bir vaatti tabii; heyecan ve takdir duygularıyla bezeli bir vaat. Gerçekleşir miydi? Bilinmez... Olsun, ok yaydan çıkmış ve vaat dillendirilmişti bir kere. Buğra'nın, bu muhayyel vaade tepkisiyse kendisine yakışan sadelik ve incelikteydi:

"Memnun olurum!.. Şükranla karşılarım sevgili Tekin!.."

Vaat düğümü böyle atıldı; gerisi bana ve zamana kalmıştı artık...

Biz, çay eşliğinde sohbetin devamı için hazırlanırken, olmadı; etrafımız bir anda kuşatıldı ve sohbetimiz -maalesef- yarıda kaldı; bir de, erken kuşatılmışlıkla gelen burukluğun belgesi olarak yandaki fotoğraf...

Buğra, yarıda kalan sohbetin -en azından benim açımdan- burukluğunu bir nebzecik gidermek için olmalı, elini omuzuma koymuş. O anın telaşıyla elin -daktilo tuşlarının marifetiyle işaret parmakları içe doğru bükülmüş, çileli, yorgun, solgun elin- farkında değildim. Fotoğrafla farkına vardım ve (saklamaya ne hacet?) o yaşın heyecanıyla sevindim, mutlu oldum: Acılar acısıdır ki, izleyen aylarda yerini hüzne, hatta kedere bırakan yarıda kalmış bir mutluluktu bu. Çünkü ölüm meleği, çok değil bir buçuk yıl sonra, bu yorgun adamın kapısını çalacak, yaşanmış ve yaşanacak dostluklarla birlikte yazılacak olası hikâyeleri, romanları, yazıları da alıp götürecektir. Götürecek ve bende, o kongre günlerinin semeresi olarak 'Tarık Buğra' adına gözlenen şu izlenimler kalacaktır:

'Tarık Ağabey', Anadolu tabiriyle biraz 'eke', biraz 'kalender', biraz 'delikanlı', ne bileyim, duruş ve davranışıyla farklı biriydi. Ünlü birinden çok, olduğu gibi görünen sade bir vatandaş gibiydi. Sonra muhatabına karşı, büyük/küçük; kadın/erkek; şehirli/taşralı her kim olursa olsun, saygılıydı; herkese yeten bir iltifat dağarcığı, duru ve derin bir dostluğu

1992 Ankara: Tarık Buğra B. Ayvazoğlu, M. Tekin ve dostlarıyla birlikte.

vardı. Sergilediği sıcak tavır, çevresinde halkalanan kongre ahalisine -herkese yeter miktar- gösterdiği ilgi, içtenlik hoştu ve herkes gibi ben de sevmiştim bu kalender mizaçlı insanı.

Gözlediğim kadarıyla rahat ve huzurlu bir insanın sükûneti vardı üzerinde. Sesi, evet mülâyim ve muhatabını usul usul etkileyen serin ve sakin sesi, bu sükûneti ihlal etmeyecek kıvam ve sıcaklıktaydı. Ayrıca ve en önemlisi, onda, sanatçıların çoğunda gözlediğimiz soğuk ve mesafeli duruş yoktu. Bu hâl, evet taşra saflığıyla İstanbul inceliğini harmanlayan bu hâl, eskilerin ifadesiyle bu 'müstağni' duruş, hoştu ve doğrusu ona da yakışıyordu.

O gün, Buğra'nın hayli soluk simasıyla birlikte -hareketli oluşun bile telafi edemediği- yorgun hali de dikkatimi çekmişti. Âdeta, eğreti bir ceket gibi giyilmiş bir yorgunluktu bu. İlk bakışta yorgunluğu, elinde -pek değil, hemen hiç- eksik olmayan sigara ile çaya yormuş, bu iki nesnenin aşırı tüketimine bağlamıştım. Sonra İstanbul'dan Ankara'ya gelmişliğin yol yorgunluğu da olabilirdi. Hatta uykusuzluk hali...

Hani derler ya; keşke öyle olsaydı!.. Değilmiş; çünkü çok değil, birkaç ay sonra öğreneceğiz ki bütün o yorgunlukların perdelediği o solgun beniz, bedende bir vakitten beri kendine yer edinen ve sinsi bir seyirle yol alan hastalığın emaresiymiş. Meğer tanıştığımızda Tarık Buğra, kendisini aramızdan alıp götürecek olan ölümcül hastalığın hemen hemen son aşamasındaymış.

İlk karşılaşmanın bende bıraktığı olumlu izlenimleri, o günden sonra güzel bir anı olarak sakladım ve Tarık Buğra'yı, hep o içtenlikle taçlanan sıcak, samimi portresiyle hatırlayıp sevdim ve bu sevgi, bende bâki kaldı. Ona verdiğim sözü de unutmadım tabii.

Evet bu kitabın doğuşuna vesile olan söz, böyle bir vakitte, böyle bir atmosferde verildi ve, kitap elimizde olduğuna göre, çok şükür yerine getirildi.

1992'den 2018'e?

Nereden nereye tabii?!. Bu uzun mu uzun gecikmişlik faslında kitaptan ilk bahis, 2001'de gündeme gelmiş. Şimdilerde hikâyeci/akademisyen öğrencim Abdullah Harmancı, (web dergisi vasfında) yayımladığı *40ikindi* dergisi için sormuş; ben de "Elimde yarım kalan Tarık Buğra'yı tamamlamak istiyorum" demişim (2001). Öncesi yarım, sonrasıysa uzun mu uzun bir hikâye... Araya, zamanı silip süpüren gazetelerin taranması girince işin seyri değişti tabii. Uzun ve yorucu olsa da, bunun da bir hazzı, mutluluk veren bir yanı var. Gazeteler, sadece Buğra'yı değil, aynı zamanda sosyo/politik serüveniyle Türkiye'yi tanımanın kapısıydı. O kapıdan girmeden ne Buğra'nın ne de Buğra'nın portresine anlam katan Türkiye'nin portresini çizip anlatmak mümkün olurdu. Çünkü bizde, adına gazete denilen türün birey ve toplumla bağını hesaba katmadan, yaşananları hakkıyla anlatamazsınız. Hele anlatacağınız kişi ve konu -Buğra örneğinde olduğu gibi- doğrudan gazeteyle bağlantılı ise, o zaman işin seyri değişmekte, gazete, vazgeçilmez adres olmaktadır. Bu biraz da toplum olarak gazeteye yüklediğimiz misyon ve işlevle ilgili bir konudur. Bizde, yakın zamanlara kadar sanat ve kültüre hamilik yapıp hayat veren genellikle gazete olmuştur. O yüzden sanat ve kültür adamlarımızın gazeteyle öteden beri bir bağı, alışverişi olmuştur (en azından büyük bir bölümü için bu böyle). Buğra gibi bizatihi gazeteden gelenlerin bağı ise bunun çok ötesindedir.

Biraz önce gazetelerin taranmasının da bir hazzı, mutluluğu olduğuna değinmiştim. Öyledir; söz gelimi 1948'den 1990'lı yıllara kadar uzanan süreçte, gazetelerde yayımlanan binlerce yazının sahibi Buğra'nın, görkemli ve enerjik yazarlık birikimiyle yüz yüze gelmek, sonra o güç ve enerjinin sarfedildiği zaman diliminde toplumun geçirdiği sosyo/politik değişime tanıklık etmek, benim için sadece bir kazanç değil, aynı zamanda mutluluk nedeniydi. Beklemelerin, gecikmelerin nedeni biraz da burada saklıdır.

Bunlar, bir bakıma işin hikâyesi. Hikâyede, bilen bilir, final hep önemsenmiş, hikâyenin tadı, hazzı, hisse payı genellikle final faslına saklanmıştır. Evet ben de işin final faslındayım, lâkin benim mutluluğumun sırrı, finalde değil işin başlangıcında saklı: Şimdilerde ben, dönüp yine o günün anısına çekilmiş o fotoğrafa, fotoğraftaki daktilo yorgunu, sanat uğruna eğrilmiş o parmaklara bakıyor ve vaatte bulunurken tokalaşıp sıcaklığını hissettiğim elleri bir kere daha hatırlıyorum: Tabii ki verilen sözü, vaadi yerine getirmenin hazzı, heyecanı ve mutluluğuyla...